

15 SZAVAD VILÁGOSSÁG AZ UTAMON

Bibliai ismeretterjesztő füzetek

Megjelenik a Keresztény Értelmiségi Kör
és az Agapé Kiadó gondozásában a Hitélet folyóirat mellékleteként

15A – A PRÓFÉTÁK IZRAEL LELKIISMERETE

Izrael királysága alig kétszáz évig maradt fenn (931-től 721-ig). Ez idő alatt tizenkilenc uralkodója volt, akik közül egyesek igen rövid ideig maradtak hatalmon, mert mások letaszították őket. Összesen kilenc különböző család állt Izrael élén, ami már világosan utal arra, mennyire bizonytalan állapotok uralkodtak. Ezt mutatja be a Királyok első könyve a tizenkettedik fejezettől kezdve.

A GAZDASÁG

Kiterjedésénél, földrajzi fekvésénél és a termékeny termőföldjénél fogva Izrael kedvezőbb helyzetben volt mint Judea. Egyiptom és Asszíria hanyatlása, a viszonylagos belső béke és a szomszédos népekkel kötött szerződések következtében az ország jelentős gazdasági fejlődésnek indult Omri és Acháb, különösképpen pedig II. Jerobeám idejében, ami a salomoni időkhöz való visszatérés látszatát keltette. A gazdagság azonban kevesek kezében összpontosult, a nép továbbra is nyomorban tengődött.

A VALLÁS

Nem sokkal Izrael királyságának felállítása után a király két szentélyt emelt Jahvénak, és megszervezte az istentiszteletet. Az egyik északon volt, Dánban, a másik Bételben, a déli határon. Mindezt politikai megfontolásból tette: ellenállni Jeruzsálem befolyásának (1Kir 12,26–33). Mindkettőben aranyborjú állt (28 s), de nem mint bálvány, hanem mint támasz a láthatatlan Jahvé lábának, aki a hiedelem szerint ezen állt. A bika a termékenység pogány jelképe bálványimádásra és hittagadásra biztatta az embereket. Amikor Acháb feleségül vette Izebelt, a tiroszi származású pogány hercegnőt, Szamariában, az új fővárosban hivatalosan is bevezették a Baál-kultuszt. Pogány templomot építettek, pogány prófétákat és papokat alkalmaztak, és bevezették a

kananeiták idejéből származó vallásgyakorlatot. A végén Acháb is felesége isteneinek hódolt. Nagy vallási zűrzavar keletkezett. (Ne feledje, hogy a pogány az nem istentelen, hanem a Jahvé tisztelettől idegen vallás követője. A Szentírás nem tud az ateistákról. Istentelennek azt nevezi, aki nem alakítja életét Jahvé törvényeihez.)

A szokás szerint Jahvé itt is közbelépett, hogy megmentse népét. Szándékát a próféták által vitte végbe. Így cselekedett a múltban is, amikor meghívta Sámuelet, Nátánt, Ahiját vagy másokat, hogy közvetítsék üzenetét a néphez vagy egy-egy személyiséghez. A kilencedik századtól kezdve azonban változás áll be: megszületik a prófétai mozgalom: Isten hivatalos szószólókat rendel ki, akik folytonosan emlékeztetik a királyt és a népet a Szövetségben vállalt kötelezettségekre, ostorozzák a mindenkori visszaéléseket, és hirdetik Isten bosszúálló haragját, aki bíró és megmentő. Ők voltak Izrael lelkiismerete. Az északi királyságnak négy nagy prófétája volt: Illés, Elizeus, Ámosz és Ozeás (olvassa el a B24-et). Közülük a legnagyobb Illés volt.

ILLÉS ISTEN VÉDELMEZŐJE

Illés szülőfalujában, a gálaádi sikátorban hallott először Omri fényűzéséről. Tudta, hogy a gazdagság, a fényűzés, és az új főváros a nép körében egyre nagyobb érdektelenséget váltott ki Jahvéval szemben. A nép a könnyebben követhető istenség mellett teszi le a voksot, s a természet istenét követi, aki a termékenység bálványa. Illés úgy érezte, fel kell lépnie Isten ügyének védelmében: elhagyta családját, földjét, átkelt a Jordánon, bejárta Izrael falvait és városait, s eljutott egészen a királyig hirdetvén: „él az Úr, Izrael Istene, akinek a szolgálatában állok” (1Kir 17,1).

A felhívás a hitre zavarta Izebel fanatikus propagandáját, ami miatt ő nyílt ellenállásra szólított fel Izrael Istenével szemben. Leromboltatta Jahvé oltárait, és legyilkoltatta prófétáit (19,10).

Illésnek el kellett menekülnie, de ezt megelőzően üzenetet küldött a királynak: „Ezekben az években nem hull se harmat, se eső, csak az én szavamra” (Vö. 17,1). Az üzenet hamarosan valóra is vált Izrael és Szidon földjén (17,14; 18,5). Jahvé mindenkinek megmutatta, hogy az eső és a termékenység tőle, a világegyetem urától függ, s a „baálok” semmire sem jók.

ÁLDOZAT A KÁRMELEN

Egy másik alkalommal Jahvé megmutatta, hogy tagadhatatlanul fölötte áll Baálnak. Az eset Kármel hegyén történt az összesereglett nép szeme láttára. Acháb még a próféta feltételeit is elfogadta: kihívták Baált (olvassa el 1Kir 18,20–40). Illésnek egyedül kellett szembesülnie 450 prófétaival és a világ uraival! Különben Mózes hasonló helyzetben találta magát a fáraóval, Dávid pedig Góljáttal szemben. Pál (Fil 4,13) azt fogja mondani: „Mindent elviselek abban, aki erőt ad” (vö. Mt 17,20).

Ezen a napon Illés bebizonyította, hogy Baál semmit sem ér. Baál prófétáinak a legyilkolása pedig előjele volt Isten végső győzelmének ellenségei felett.

NAPJAINK HITE

A kegyetlen Izebel tovább üldözte Illést, akinek újra el kellett szöknie. Most Judában talált menedéket. Beersébába ért, ahonnan folytatnia kellett volna útját a Hóbrebre illetve Sínai hegyére, ahol a nép szövetséget kötött Jahvéval (olvassa el a C15-öt). Vándorlása közben azonban elfáradt, vagy helyesebben: mindenből eleget lett, s már a halált kívánta... A kishitű Illés! Isten megen-

gedi a hit válságát, hogy megtisztítsa azt. Ez önnel is megtörténhet...

Isten azonban erősebb a válságnál. Illés az égből kegyeret kapott, elődei pedig mannát. Eljutott a szent hegyre. Jahvét ott kereste, ahol ő megjelent Mózesnek és a népnek vihar, mennydörgés és tűz közepette. Isten azonban többé már nem ilyen formában jelent meg. Illés ezért nem találkozhatott vele. Isten nem változik meg, de a világ igen. Isten szabadon dönthet arról, hogy milyen módon ismerteti meg önmagát. Illés váratlanul gyöngye szellő leheletében találkozott vele. És ön, vajon hogyan keresi Istent?

Izraelben időről időre az Isten védelmezője kiállt az elnyomottak mellett. Amikor Acháb eltulajdonította Nabot szőlőjét (1Kir 21), Illés próféta szavai hasonlóak Nátánéhoz, aki szemére vetette Dávidnak, hogy bűnös. Azzal a különbséggel, hogy Dávid kegyelmet nyert, Acháb családja viszont a kihalás útjára lépett.

A HÜTLENSÉG CSAPDÁJÁBAN

Izrael csapdába esett. Nem tudták megváltoztatni: sem Elizeus intelmei, sem Ámosznak a kizsákmányoltakat pártoló fellépései, sem Ózeásnak az igehirdetése, aki kegyetlen hűtlenséggel vádolta Izraelt, s aki saját életpéldájával intette a népet és az ország felelőseit: megismerte a szeretetet és mégis hűtlen lett (olvassa el a C52-53-at). Emiatt el kellett tűnnie a történelem színteréről közvetlenül az asszír hadsereg megjelenése előtt.

15B – KIEGÉSZÍTŐ OLVASMÁNYOK

PRÓFÉTA AZ ÓSZÖVETSÉGBEN: AZ ELNEVEZÉS

1. A próféta szó a görög prophétészre vezethető vissza, amely a görög térségben a jóst és a jóslat értelmezőjét jelölte. A kései időben az egyiptomi templomok előkelő papjait is így hívták, mert az ő feladatuk volt az istenek üzeneteinek magyarázata. A LXX-ban a prophétész a héber nabi főnévnek felelt meg, amely mint ige a legrégebbi szövegekben az elragadtatott állapotra utal (1Sám 10,5,11; vö. 1Kron 25,1–3), később általában vonatkozott a próféta beszédre. A próféta beszédet legtöbbször Istentől vagy lélektől eredőnek tekintették (Szám 11,25 kk.; 1Sám 10,6.10; 19,20.23 stb.), úgyhogy a próféta is Isten embere (2,27; 1Kir 12,22; 13,1 kk.; 17,24; 20,28) vagy a lélek embere (Oz 9,7), Isten szája (Jer 15,19), mert Jahve szavait közvetíti (10,18; vö. 1Kir 17,24; Oz 6,5; Ám 3,8); vö. a próféta szöveg szokásos bevezető formulájával: „Ezt mondja az Úr.” A nabinak nyilvánvalóan változott a jelentése; a legrégebbi időben Isten dicséretének elragadtatott hirdetőjére korlátozódhatott (1Sám 10,5.10). Azokat, akik Jahve szavait közvetítették, látóembernek (vö. 9,9) nevezték. Az elragadtatott állapot – úgy látszik – visszaélésekre adott alkalmat,

mert a nabi rosszálló színezetet kapott. Szembeötlő, hogy Isten emberei, mint Ámosz, Izajás, Mikeás és Jeremiás soha nem mondták magukat prófétának; csak mások nevezik egy-két helyen Izajást és Jeremiást így (Iz 37,2; 38,1; Jer 28,5 kk.; 15; 43,6; 45,1); Náhúm, Habakuk, Aggeus és Zakariás szintén csak feliratokban szerepelnek prófétaként. Ámosz (7,14) és Mikeás (3,3) kifejezetten elhatárolják magukat a prófétáktól. Ezzel szemben Ózeás (9,7) és Ezekiel (2,5) felvették a próféta címet.

2. A próféta szó egy fél évezreden át alapvetően meghatározta Izrael szellemi életét. Tanításuk igen nagy részben a próféták írásaiban öltött testet. Egész sor prófétáról csak a történeti könyvekből tudunk: Sámuel, Nátán, Achija, Illés, Elizeus, Mikeás; rajtuk kívül feltehetően voltak még más próféták is, csak nem tudunk róluk semmit. Meg szokás különböztetni a csak szavaikkal, illetve tetteikkel tanító, úgynevezett beszélő prófétákat és szerzőként is ismert, tanításukat írásban is rögzítő, úgynevezett író prófétákat. A keresztény hagyomány ezen túlmenően még megkülönbözteti a nagyprófétákat és a kisprófétákat is. Ez utóbbi különbségtétel merőben külsőséges: a próféta művének terjedelmén alapszik. Hogy az illető próféta milyen hatással volt korára, az ettől teljesen független.

HIVATÁSOS ÉS MEGHÍVOTT PRÓFÉTÁK AZ ÓSZÖVETSÉGBEN

Ámosz 7,10 alapján feltehető, hogy Izraelben működtek hivatásos próféták, akik azzal keresték meg a kenyerüket, hogy Isten szavát hirdették. Erre utalva tiltakozik Ámosz a próféta ellen: „Nem voltam én próféta, sem prófétának fia”. A hivatásos prófétáktól megkülönbözteti személyes meghívása, Jahvétól kapott különleges küldetése. Ámosz felteszi, hogy a hivatásos próféták nem feltétlenül kapnak ilyen megbízatást Jahvétól, ha Izrael Jahvétól rendelt vezetőinek tekintette is őket. De azért a hivatásos próféták közül is kaptak némelyek bizonyos feladatokat Jahvétól különleges esetekben, ha a körülmények megkívánták (mindenekelőtt Sámuel, Illés és Elizeus; vö. továbbá 1Kir 11,29–39; 13,1–3; 14,5–16; 20,35–42; Nátán: 2Sám 7,4–17; Gád: 2Sám 24,11–14.18 kk stb.). Mikeás egyértelműen elhatárolja magát a hivatásos prófétáktól, akik „félrevezetik” a népet, s „ha valaki nem tömi a szájukat, hadat üzennek ellene” (3,5). A hivatásos próféták társadalmi rendet alkotnak; a papokkal, a bölcsekkel és a királyokkal Izrael ve-

zetőinek számítottak (Iz 3,2 kk.; Mik 3,11; Szof 3,4). A hivatásos prófétákhoz tartoztak a prófétatanítványok is. Őket kérdezték meg vállalkozásaik sikere vagy általában a jövő felől (pl. 1Sám 10,2; 28,6; 2Sám 7,1–7; 1Kir 14,1–14; 22,5–28; 2Kir 6,21 kk.; 8,7–15; 22,14–20). De gyakran kéretlenül is megszólaltak, hogy Jahve akaratát tudtul adják (pl. 2Sám 12,1–15; 24,11–14.18 kk.; 1Kir 11,29–39; 13,1–3; 16,1–4; 17,1; 18,1 kk., 41–45; 20,13 kk. stb). Ahogy az ókori keleti udvarokhoz hozzátartoztak a jövendőmondók és a „bölcsek” (Ter 41,8; Iz 19,3.11 kk.; Dán 1,20; 2,2), úgy Dávid udvarában (Nátán: 2Sám 7,4–17; 12,1–15; 1Kir 1,8.10 kk., 22,332; Gád: 2Sám 24,11.18) és talán Saul (1Sám 28,6) és Jehosafát kíséretében (2Kir 3,11–20) prófétákkal találkozunk, akiknek az volt a feladatuk, hogy Jahve akaratát tudtára adják a királynak; mintegy udvari prófétáknak tekinthetők. A fogság után Nehemiásnak szemére vetették az ellenségei, hogy udvari prófétát tartott (Neh 6,7). De a hivatásos próféták rendszerint nem is annyira az udvarhoz kötődtek, sokkal inkább a szentélyekhez, s így a templomi személyzethez tartoztak.

15C – ELMÉLKEDÉSRE ÉS MEGBESZÉLÉSRE AJÁNLOTT SZÖVEGEK

51. ILLÉS: ÚTON AZ ISTENNEL VALÓ TALÁLKOZÁSRA

Acháb mind elbeszélte Izebelnek, amit Illés végbevitt, az egész történetét annak, ahogyan sorra megölette a prófétákat. Erre Izebel hírvivőt küldött Illéshez: Ezt üzenté neki: „Ezt és ezt tegyék velem az istenek, ha holnap ebben az órában hasonlóvá nem teszem életedet ezek egyikének az életéhez!” Illés megrettent, útra kelt és elment, hogy megmentse életét. Amikor a Judához tartozó Beerebába ért, otthagya szolgáját, maga pedig behúzódott egynapi járásnyira a pusztába. Amikor odaért, leült egy borókabokor alá és a halálát kívánta. Azt mondta: „Most már elég, Uram! Vedd magadhoz lelkeket! Én sem vagyok különb atyáimnál.” Ezzel lefeküdt és elaludt. Egyszer csak angyal érintette meg és így szólt hozzá: „Kelj föl és egyél!” Ahogy odapillantott, lám, a fejénél egy sült cipó meg egy korsó víz volt. Evett is, ivott is, de aztán újra lefeküdt aludni. Ám az Úr angyala másodszor is megjelent, megérintette és azt mondta: „Kelj föl és egyél! Különb túl hosszú lesz neked az út.” Fölkelt, evett, ivott, aztán negyven nap és negyven éjjel vándorolt ennek az ételnek az erejéből, egészen az Isten hegyéig, a Hórebig. Bement egy barlangba és ott töltötte az éjszakát. S lám, az Úr hallatta szavát. Így szólt hozzá: „Mit csinálsz itt, Illés?” Azt válaszolta: „Emészt a buzgalom az Úrért, a Seregek Uráért! Mert Izrael fiai elhagytak, oltáraidat lerombolták, prófétáidat meg kardélre hányták. Csak én maradtam élve, de most nekem is az életemre törnek.” Az Úr erre azt mondta: „Menj és a he-

gyen járulj az Úr színe elé!” S lám, az Úr elvonult arra. Hegyeket tépő, sziklákat sodró, hatalmas szélvész haladt az Úr előtt, de az Úr nem volt a szélviharban. A szélvésznek földrengés lépett a nyomába, de az Úr nem volt a földrengésben. A földrengés után tűz következett, de az Úr nem volt a tűzben. A tüzet enyhe szellő kísérte. Amikor Illés észrevette, befödte arcát köntösével, kiment és a barlang szája elé állt. Egy hang megszólította, ezekkel a szavakkal: „Mit csinálsz itt, Illés?” Azt felelte: „Emészt a buzgalom az Úrért, a Seregek Istenéért. Mert Izrael fiai elhagytak, oltáraidat lerombolták, prófétáidat meg kardélre hányták, és most nekem is az életemre törnek.” Az Úr azonban azt mondta neki: „Menj fordulj vissza és vedd utadat Damaszkusz pusztasága felé! Aztán menj és kend föl Hazaelt Arám királyává, Jehut pedig, Nimsi fiát, Izrael királyává. Végül Elizeust, Safát fiát, Abel-Melochából kend fel magad helyett prófétává. Aztán ez történik: Aki Hazael kardjától megmenekül, azt megöli Jehu. És aki Jehu kardjától megmenekül, azt megöli Elizeus. De hétezer életben hagyok Izraelben: minden térdet, amely nem hajolt meg Baál előtt, és minden szájat, amely nem illette csókkal.” Amikor onnét elment, találkozott Safát fiával, Elizeussal. Éppen szántott, tizenkét pár ökör haladt előtte, maga pedig a tizenkettedik pár mögött haladt. Illés odament hozzá és rávetette köntösét. Az otthagya az ökröket, Illés után szaladt és így szólt: „Engedd, hadd adjak előbb búcsúcsókot apámnak meg anyámnak, aztán követelek.” Azt mondta neki: „Menj csak, de térj vissza! De hát mit tettem veled?” Azzal (Elizeus) elment, fogta a pár ökröt, feláldozta, majd

az ekét felhasználva megsütötte az ökröket és odaadta az embereknek, egyék meg őket. Aztán elindult, Illés nyomába szegődött és a szolgája lett.

1Kir 19,1–15

52. ÁMOSZ: A PRÓFÉTÁT SEHOL SEM KEDVELIK

Amacja, Bétel papja ezt az üzenetet küldte Jerobeámnak, Izrael királyának: „Ámosz összeesküvést sző ellened Izrael házában. Az ország nem tűrheti tovább beszédeit. Mert, lám, ezt mondja Ámosz: Jerobeámot karddal ölik meg, Izraelt meg fogságba hurcolják tulajdon földjéről.” Ámosznak pedig azt mondta Amacja: „Látnok! Menj el innen! Menekülj Juda földjére! Ott edd kenyeredet, és ott jövedölj! Bételben többé ne jövedölj, mert királyi szentély, és a királyság temploma!” Ámosz így felelt Amacjának: Nem voltam én próféta, sem prófétának fia: pásztor voltam és szikomort gyűjtöttem. Az Úr azonban elhívott a nyáj mellől. Azt mondta nekem az Úr: „Menj, jövedölj népemnek, Izraelnek! Halljad hát az Úr szavát! Azt mondom:

Ne jövedölj Izrael ellen,
ne beszélj Izsák háza ellen!
Azért ezt mondja az Úr:
Feleséged a város cédája lesz,

fiaid és lányaid kard élén vesznek el,
felosztják földedet kötéllel,
te magad tisztátalan földön halsz meg.
Izraelt fogságba hurcolják
tulajdon földjéről.”

Ám 7,10–17

53. ÓZEÁS: ISTEN SZERETET GYŐZEDELMESEKEDIK

Igen, anyjuk paráználkodott, megszegyenült, aki foganta őket, hiszen azt mondta: „Elmegyek a szeretőim után, akik kenyeret és vizet adnak nekem, gyapjút és lent, italt és olajat.”

Nem ismerte el, hogy én adtam neki a gabonát, a bort, az olajat, én adtam neki az ezüstöt, és az aranyat is, amelyből a Baálokat csinálta.

Ezért majd magamhoz édesgetem, kiviszem a pusztába, s a szívére beszélek.

Nem hagyom, hogy fellobbanjon haragom: Efraimot nem pusztítom el többé, mert Isten vagyok, nem ember; a körödben élő Szent, és nem szeretem a pusztítást.

Óz 2,7.10.16; 11,19

15D – ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Mennyi ideig létezett Izrael királysága?

.....

2. Jerobeám milyen megfontolásból állított szentélyt Dánban és Bételben?

.....

3. Dán az ország részén állt,

Bétel az ország peremén.

4. Izebel

Honnan származott?

Kinek volt a felesége?

Milyen valláshoz tartozott?

Mit tett Baóttal? (1Kir 21)

5. Mózes és Illés között sok hasonlóság van. Legalább egyet említsen meg.

6. Pótolja Pál apostol mondatát:

Mindent, aki erőt ad

7. Fogalmazza meg saját szavaival, milyen tanulságot vont le saját hitére nézve Illés próféta példájából.

8. Hasonlítsa össze Nátánnak a szavait, amelyekkel Dávid királyt vádolta meg, Illés próféta szavaival, amelyeket Achábhhoz intézett (2Sám 12,23 és 1Kir 21,19).